

אנחנו עם עתיק יומין. השפה העברית הינה השריד הקדום ביותר שלנו כעם. השפה העברית התפתחה עוד לפני התנ"ך. כמה אנשים בעולם אתם מכירים שיכולים לשוחח בשפה בה דיברו באותו חבל ארץ אבות אבותיהם ואמות אמותיהן באותה שפה?

כמי שרואים את היהדות כתרבות, העברית הינה מרכיב מאוד חשוב בזהות שלנו. בה נכתב רוב התנ"ך. המשנה, ספרים חיצוניים שנמצאו במגילות הגנוזות, משנה תורה של הרמב"ם, רוב שירת ימי הביניים של ר' יהודה הלוי, איבן גבירול, השולחן ערוך של יוסף קארו ועוד יצירות רבות מימי קדם ועד לספרות ושירה בת ימינו.

לשפה יש רבדים נוספים מעבר למילים המדוברות בהן. ביטויים ששגורים בפינו לקוחים לעתים מתקופות מאוד קדומות של העם היהודי ולמעשה שימוש בביטויי לשון מעיד על קשר תרבותי רב דורי. הביטויים הללו לקוחים מאירועים היסטוריים משותפים לנו ומהווים נדבך תרבותי חשוב המקשר בינינו:

ניקח לדוגמא את הביטויים "משענת קנה רצוץ" ו"הגדיש את הסאה":

בימי המלך חזקיהו עלה סנחריב מלך אשור על ערי יהודה וצר גם על ירושלים. סיפור המצור והסרתו מסופר בתנ"ך פעמיים: בספר מלכים ובספר ישעיהו. רבשקה, שר צבא סנחריב, נזף בחזקיהו ולעג לו על שמרד במלך אשור ושם מבטחו במעצמה האזורית השכנה מצרים שתבוא לעזרתו. וכך מצוטט רבשקה בדבריו אל אנשי חזקיהו:

"וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם רַב־שָׁקָה אָמְרוּ: נָא אֶל חֲזַקְיָהוּ: כֹּה אָמַר הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל מֶלֶךְ אַשּׁוּר הִזָּה אֲשֶׁר בְּטַחְתָּ? ... עַתָּה עַל מִי בְטַחְתָּ כִּי מִרְדַּת בִּי? עַתָּה הִנֵּה בְטַחְתָּ לָךְ עַל מִשְׁעַנַּת הַקֵּנֶה הַרְצוּץ הִזָּה עַל מִצְרַיִם אֲשֶׁר יִסְמְךָ אִישׁ עָלָיו וְבָא בְכַפּוֹ וְנִקְבָהּ. כֵּן פָּרְעָה מֶלֶךְ מִצְרַיִם לָקַל הַבְּטָחִים עָלָיו" (מלכים ב יח, יט-כא; ובשינויים זניחים בישעיהו לו, ד-ו).

אגב, בלשון התנ"כית יש סיקול לעתים של האות 'צ' עם האות 'ע'. סיקול שנובע מהשימוש בשפה הארמית. כך למשל רצוץ, משמעו רעוע. אנו זוכרים בהגדה של פסח את הביטוי בארעה דה מצרים (ארץ מצרים).

דוגמא נוספת היא למשל 'הגדיש את הסאה': מדובר בוויכוח המתואר במשנה בין ר' אליעזר לבין ר' יהושע. מדובר על יום יוצא דופן בו נציגי בית שמאי היו רבים יותר מנציגי בית הלל והם רצו לנצל את המצב ולהעביר 18 תקנות מחמירות. ר' אליעזר ראה דבר חיובי בהתקנת התקנות הללו ודימה זאת להגדשת (מילוי) הסאה (כלי קיבול). ר' יהושע ראה בכך הגזמה ופגיעה ודימה את מילוי היתר למחיקת הסאה. בסופו של דבר תפיסת בית הלל התקבלה ומאז קיבל הביטוי "הגדיש את הסאה" משמעות שלילית.

אנחנו ברי מזל שהעברית שגורה בפינו באופן טבעי משום שנולדנו במדינת ישראל שחרטה על דגלה את קוממיות השפה העברית. זה לחלוטין לא היה מובן וברור בתחילה. הרצל חשב ששוחח בא"י גרמנית. גרשום שלום חשש שהשימוש בשפה המקראית, שפה בה נוכח ה"אל", יעורר הדתה ויפגע בציונות החילונית:

" כל מלה שלא נוצרה ככה סתם מחדש, אלא נלקחה מן האוצר ה"ישן והטוב", מלאה עד גדותיה בחומר נפץ. דור שירש את הפוריייה שבכל המסורות הקדושות שלנו, את שפתנו, אינו יכול – ואף אם ירצה בכך אלף

מונים – לחיות ללא מסורת. ברגע שבו תתגלה העוצמה המונחת בשפה, שבה "המודבר", כלומר תכולת השפה, שוב תלבש צורה – אז תתייצב לפני עמנו מחדש מסורת הקדושה כמופת מכריע. והעם חייב יהיה לבחור באחת מן השתיים: להיכנע לה, או להתדרדר לאובדנו. אלוהים לא יוותר אילם בשפה שבה השביעו אותו אלפי פעמים לשוב ולחזור אל חיינו"...

תשובתו של אלתרמן לשלום מופיעה בשירים רבים. אחד מהם נכתב בשנת 1940 בעיתון הארץ במדור "רגעים", תחת

הלא את וספריך אשר בארון	ה על הנמן עם מאפו טילת חננית,
חפשקם ראשונה את שדמות ישראל	ומשדות השמרון לו נשאת דגניות.
בזכותך את חלב הפרות בשרון	לא נטעה אם נאמר שהיית צינית
שותים עקשו רמי נרם ועל.	עוד לפני הקתדרות נשים ציניות

הבולטים שבין מחדשי השפה העברית היו ביאליק ואליעזר בן יהודה. בין שניהם שררה יריבות די מרה והיא נבעה בין השאר מתפיסה שונה לגבי אופן החייאת השפה. בן יהודה לקח מילים לועזיות והיטה אותם לעברית. ביאליק שאף להתקין מילים חדשות מתוך העברית המקראית והמשנאית. שתי דוגמאות בולטות לפערים ביניהם הן: אווירון של בן יהודה שלקוח מ-airplane לעומת מטוס שלקוח מהפועל "טוש" מספר איוב, וסביבון של בן יהודה לעומת כרכר של ביאליק (וידוד מכרכר בכל עז לפני יהוה. שמואל ב' ו, פסוק יד).

טענה אחת בכל זאת יש לי כהומניסט לשפה העברית ואולי זו משימה חשובה לאקדמיה ללשון: העברית הינה שפה מאוד מגדרית שפוגעת בשוויון בין המינים. מעבר לדקדוק המאוד מבדל בין זכר לנקבה, אפילו משמעות המלים הללו: זכר – כממונה על הזכרון, נקבה כמי שכל משמעותה הינו נקב. גם בעל ואישה הינם מושגים לא ראויים. כן, יש עדיין מה לשפר ויחד עם זאת, העושר הלשוני והתרבותי שהעברית מביאה עימה לא יסולא בפז (ניב שלקוח ממגילת איכה...).

שבת שלום.